

mladino, ki se ji od daleč pozna, da je rastle po načelih zdrave telesne vzgoje, da je dobila prožnost koraka v telovadnicah, gibčnost telesa na smučeh, na kolesu, pri nogometu, pri plavanju. Kakor drugod po svetu tako je tudi pri nas pravilnejša prehrana pospešila rast mladeži in vdahnila svežo barvo v lica naših mladenk. Pred vojno sta se kmet in delavec le redko ob večernih urah skopala v tekoči vodi, danes se v blestečem soncu rvajijo kmetiška in delavska telesa. Alkohol sicer še vedno ni ustavil svojega pogubnega delovanja, toda tudi v tem oziru vidimo lep napredek zlasti pri naši udeležbi se mladini“.

Takole nam dr. Zalokar pojasnjuje dve desetletji zdravstvenega napredka v Jugoslaviji. Pri takem nivoju javnega obravnavanja tako aktualnih vprašanj morda res ne bo odveč ugotoviti, da bi se vsak srednješolec lotil ob taki temi konkretnega opisa ali vsaj naštevanja novih zdravstvenih ustanov, kot so na pr.: Centralni higienski zavod v Beogradu, Šola narodnega zdravja v Zagrebu, ostali higienski zavodi in domovi narodnega zdravja, tuberkulozni, venerološki, trahomski, rabični dispanzerji in ambulante, šolske poliklinike, zavodi za preskrbo dojenčkov in mater itd. Le ob takem konkretnem gradivu bi se mogla voditi debata o upravičenosti oz. neupravičenosti optimizma glede našega zdravstvenega napredka v teh 20 letih. Prerekat se z dr. Zalokarjem, ali je Slovencem poprej dobesedno primanjkovalo sonca in zraka, ali je „pravilnejša prehrana pospešila rast mladeži“, ter sta se slovenski „delavec in kmet le redko ob večernih urah skopala v tekoči vodi“ pa menda res nima smisla. Po vsem tem se nam nehotе vsiljuje misel, da čuti dr. Zalokar odpor proti preje omenjenim ustanovam, ki so samo nujna zahteva vedno bolj se uveljavljajoče socialne medicine in njene zdravstvene politike. In že po nekaj vrsticah nam avtor popolnoma odkrito potrdi to našo misel, ko pravi: „Ko bi le še mogli ugotoviti, da povišanje zdravstvene kulture posameznika (!) ne zavira njegovih sposobnosti za pomlajevanje in prerajanje naroda (?), to je za zadosten pomladek, pa bi si lahko v še lepših barvah naslikali svojo in svojega rodu bodočnost. Individualni zdravstveni napredek ne sme biti ovira za narodno pomlajenje.“ (!?)

Če pustimo ob strani tu brez dvoma tudi pomemben subjektivni moment (zdravnika, zaposlenega samo z individualnim, kurativnim postopkom) in vzamemo gornjo izjavo kot „strokovno“ mnenje vidnejše osebnosti našega kulturno-političnega življenja, potem moramo ugotoviti, da ta izjava ne dokazuje samo popolnega nepoznavanja modernih problemov zdravstvene organizacije, temveč jasno priča o hotenem, maličanju nekkih dejstev. To ponovno dokazuje plitkost vsega našega kulturno-političnega življenja. Nameni in cilji takega tolmačenja zdravstvenih prilik v Sloveniji so mnogo več kot samo eventualna pomota. Zaradi svoje stalnosti in oficialnosti se manifestirajo kot stalni nasprotnik borbe slovenskega naroda za njegove najelementarnejše in povsem upravičene zahteve.

Zato pa tako redek pojav, kot je spomenica Društva Medicincev, ni samo neizbrisljiv dokument kulturno-politične jalovosti naših tradicionalnih meščanskih taborov, temveč vse bolj klicar vsemu delovnemu ljudstvu Slovenije, da bo moralo samo reševati vse svoje probleme.

Kostja Nahtigal.

PRAVNI IN SOCIALNO POLITIČNI PROBLEMI POLJEDELSKEGA DELAVSTVA.

Poljedelski delavci.⁷

Število poljedelskih delavcev v ožjem smislu, sezonskih delavcev in dninarjev znaša po cenitvah F. Uratnika 50.000 do 60.000. Okrog 50.000 je pri nas hlapcev in dekel.

⁷ Prim.: Uratnik: Poljedelsko delavstvo v Sloveniji, Lj. 1938 — Bajič: Poljedelski delavci — Misel in delo, 1938, str. 278.

Sezonski delavci se rekrutirajo predvsem iz Prekmurja, kjer je pomanjkanje zemlje zlasti občutno. Nad 50% prekmurskih posestnikov ne zmore nad 4 ha zemlje, zato si mora iskati zaslužkov izven lastne zemlje. V manjšem številu se podajajo ljudje na sezonsko delo iz ostalih predelov Slovenije. Izselsjevanje je usmerjeno v večjem številu na veleposestva v Vojvodini in na poljedelske obrate v Franciji in Nemčiji. Nekaj malega odhaja Notranjcevc na gozdno delo v Francijo.

V svojem bistvu predstavlja sezonsko izselsjevanje eno najbolj tragičnih rešitev iz brezizhodnosti našega agrarnega vprašanja. Človek, ki tej zemlji pripada, mora v svet tlačniti tujcu, da more preživljati v domovini svojo družino in s prihranki reševati majhno in zadolženo posest. Vendar se obravnava to vprašanje pri nas kot nekaj, kar je splošno razumljivo. Razne ankete in publicistika se zadovoljujejo z dejstvom, da je vzrok izselsjevanja hiperpopulacija in potemtakem nujnost. Predlogi takih anket se omejujejo na „praktično“ stran vprašanja, kako izselsjevanje čim uspešneje in načrtno organizirati s fondii, podporami in podobno.

Neraziskane so tudi prilike, v katerih žive slovenski ljudje v tujini. Za sezonske delavce v Vojvodini je zbrala v lanskem letu nekaj podatkov Zveza poljedelskih delavcev iz Murske Sobote. Pretresljiva so poročila, ki jih pošiljajo od časa do časa dnevniemu časopisju sezonski delavci ob povratku v domovino. Povprečni čisti zaslužki znašajo v Jugoslaviji 1400 do 1900 din na sezono, v Franciji 4500 do 5000, v Nemčiji do 7000 din. Delovni čas na sezonskem delu doma in v tujini ni urejen. Največkrat traja od 3—4. zjutraj do trde noči s kratkimi presledki za časa južine in kosila. Delovni pogoji in prilike, v katerih delavci žive, so povsem odvisne od dobre volje službodajalca. V nekaterih primerih so celo zadovoljive. Po drugi strani pa je mnogo pritožb zaradi nezadostne in slabe hrane in nehygieničnih stanovanj. Posledice trdega in težkega dela se kažejo v zdravstvenem stanju: tako računajo, da tretjina naših delavcev zboli v tujini za trajnimi boleznimi. Kakor so včasih zaslužki lepi, ne odtehtajo škode, ki jo delavci tako v fizičnem kot moralnem pogledu utrpel v tujini.

Pravno je bil položaj sezonskih delavcev v Nemčiji urejen l. 1928. s posebno konvencijo tako, da so bili naši delavci v pogledu zaščite, zavarovanja in organizacije zaščiteni kot nemški delavci. S Francijo take konvencije naša država nima.

Kmečki posli so v poljedelskem obratu zaposleni stalno in jim je to delo glavni poklic. Sprejeti so v hišno gospodarstvo službodajalca in prejemaio za delo plačilo v denarju in naturalijah ter hrano in stanovanje. Pri srednjih in manjših posestvih se praviloma ves življenjski način hlapca in gospodarja ne razlikuje, razen v pogledu stanovanja. Najobičajnejši pojav je, da spijo hlapci v hlevih. Kader hlapcev in dekel tvorijo sinovi in hčere kočarskih in maloposestniških rodbin, ki jih domača zemlja ne more preživeti in ki jim je pot v druge poklice in v industrijo zaprta. Življenjski in delovni pogoji te socialne plasti se ravnaio po ekonomski moči službodajalca. Slabši so na posestvih šibkejšega kmeta, običajno ugodnejši na trdnih kmetijah.

Pravni viri, ki so urejali to panogo odvisnega dela, so bili poselski redi (za Kranjsko iz l. 1858., Koroško l. 1874. in Štajersko l. 1895.). V teh ureditvah, ki so veljale prav do obrtnega zakona l. 1931., so se očitovale tendence zaščiti poljedelskega posestnika pred pomanjkanjem kmečkega delavstva. Značilno je, da je vsa predvojna in povojna zakonodaja šla popolnoma mimo poljedelskega delavstva, z izjemo III. novele (l. 1916.) k občemu državljanškemu zakoniku, ki je prinesla vrsto določb glede službene pogodbe v splošnem. Z obrtnim zakonom, ki ureja službeno pogodbo delavcev in nameščencev, je to razmerje ostalo tudi neizčrpno urejeno. Delo v poljedelstvu izkazuje mnoge posebnosti, ki jih obrtni zakon ni mogel upoštevati. Tako bi bilo treba posebej urediti plačevanje prejemkov, kar je sedaj prepuščeno običajem. Neurejeno je vprašanje hygieničnih stanovanj, delovnega časa in zaščite žen in otrok v poljedelskem delu, dopusta in minimalnih mezd.

Osrednji problem pa predstavlja nezaščitenost te plasti v primeru bolezni, smrti in zlasti starosti in onemoglosti. To je problem sto in sto hlapcev Jernejev, ki v letih, ko niso več zmožni za delo, padajo v breme svojim občinam, prisiljeni živeti v bedi in beračenju. Socialno zavarovanje za vse rizike se v skoro vseh evropskih državah razteza na vse poljedelske delavce. Statistike v državah, kjer je to zavarovanje razvito, kažejo, da obolenja v poljedelstvu daleč presegajo obolenja v industriji, ker so v poljedelstvu pogosta nekatera infekciозна obolenja. Pri nas se zakon o zavarovanju delavcev iz l. 1922. razteza le na tiste delavce v poljedelstvu, ki so zaposleni pri strojnih napravah. Kljub temu, da ta zakon predpisuje, da je treba izdati statut za zavarovanje ostalih poljedelskih delavcev v enem letu, ni bilo to vprašanje še do danes rešeno.

Posebno kategorijo poljedelskega delavstva tvorijo še dninarji. Praviloma so to majhni posestniki, ki so na mezdno delo tem bolj navezani, čim manj donosna je njihova posest. Navadno so ta dela kratkotrajna, kot mlačev, košnja in obiranje hmelja in podobno. Pri takih delih stopajo dninarji povsem v službena razmerja kmečkih poslov. Delo je akordno, prejemki so pogojeni v denarju, včasih v naturalijah. V to vrsto spadajo tudi vsi viničarji, za katere ne veljalo določbe viničarskega reda. Službeno razmerje teh viničarjev ni posebej urejeno.

Med dninarje spadajo tudi majerji in huberji, ki živijo na večjih gozdnih posestvih na Pohorju in katerih službeno razmerje je podobno viničarskemu. Za določena dela v gozdu dobivajo poleg stanovanja v uživanje še zemljo in živino. Nekoliko slični temu tudi položaj ofrov, ki morajo z delom odsluževati stanovanje. Vsa ta službena razmerja so tipičnost za slovensko Štajersko in predstavljajo, kot viničarsko razmerje, nekakšen ostanek polfevdalnih službenih razmerij. Položaj majerjev, huberjev in ofrov je slabo raziskan in se zanje nihče ne briga.

Gozdni delavci.

V gozdnem obratovanju je značaj dela različen: sekanje lesa in spravljanje lesa po rižah, vzpenjačah ali izvoznih poteh v dolino. H gozdnemu delu se prišteva običajno tudi splavarstvo v Savinjski in Dravski dolini. Delo v gozdih je sezonsko, opravljajo ga kot ostalo najemno poljedelsko delo mali kmetje in bajtarji.

Najštevilnejša je skupina gozdnih delavcev, ki opravljajo sekanje lesa. Po Uratnikovih cenitvah se peča s sekanjem lesa kot najemnim delom v Sloveniji okrog 7000 ljudi. V manjših gozdnih obratih opravlja ta dela kmet sam s svojimi posli. Najet drvar pričinja v gozdnih površinah od 40 ha dalje. V večjih zaposlitvah žive drvarji po gozdovih okrog Radovljice, Kamnika, na Notranjskem okrog Rakeka, v kočevskih gozdovih, v Zgornji Savinjski in Dravski dolini.

Sekanje in spravljanje lesa v dolino predstavlja eno najnevarnejših del. Smrtne nesreče in težke telesne poškodbe so mnogo bolj pogost pojav kot v industrijskem obratovanju. Delo je akordno, mezde so po raznih krajih različne: 30 do 40 din, tudi 60 din dnevno. Želja za čim večjim zaslužkom pripravlja drvarje do tega, da so pri delu nepazljivi, kar je v največji meri vzrok pogostih nesreč. Drug vzrok je v tehnično nepopolnem obratovanju. Delovni čas ni reguliran in traja poleti do 16 ur, pozimi do 10 ur. Ker je delo navezано na vremenske prilike, izgube ob deževnih dneh drvarji v gozdu po več dni brez zaslužka.

Anketa iz l. 1939.⁸ o gozdnem delavstvu je opozorila zlasti na vprašanje življenja drvarjev v času dela v gozdnem obratu. Stanujejo v provizornih barakah, ki si jih zgrade iz lesnih odpadkov in lubja sami in ki ne ustrezajo najprimitivnejšim zdrav-

⁸ Prim.: Naši gozdovi in žage. Izdala D. Z. Lj. 1939.

stvenim predpisom. Hrano si pripravljajo sami, slabo in nezadostno, ker zanjo ne trošijo mnogo. Računa se, da porabijo dnevno za prehrano 3'50 do 4 din.

V pogledu zaščite dela v gozdu obstoja pravilnik za lesno industrijo, ki zahteva obvezno zgraditev zaklonišč in ima vrsto drugih tehnično-varnostnih predpisov glede sekanja, podiranja, prevažanja in skladanja lesa. V največ primerih tega pravilnika ne poznajo niti delavci, niti podjetnik. Inspekcija dela razmer gozdnega delavstva sploh ne proučuje. Sicer pa je omenjeni pravilnik s tehnično strokovnega vidika kot z vidika socialno ekonomskih interesov delavstva pomanjkljiv. Nujne bi bile natančne do-ločbe glede graditve higieničnih stanovanj. Stroški za te barake bi morali zadeti gospodarje. Na podoben način bi bilo treba rešiti vprašanje kolektivnih kuhinj, kjer bi lahko dobivali delavci zdravo in ceneno hrano. To velja seveda le za obrat večjega obsega.

Najaktualnejše pa je seveda vprašanje socialnega zavarovanja, ki je sicer za gozdarje izvedeno, ki pa se pomanjkljivo izvaja. V tem pravcu je zadnja anketa prinesla mnogo važnih izsledkov. Gozdno delo je uvrščeno med najbolj nevarna opravila, kar ima za posledico, da so predpisane zelo visoke dajatve. Zaradi tega se skušajo tako delavci kot delodajalci tem dajatvam izogniti s tem, da se ne prijavijo k zavarovanju.

Omenjena anketa se je v vprašanju zavarovanja postavila na tole stališče: Zavarovanje gozdnega delavstva je treba nujno izboljšati. Zavarovati je treba vse osebe za primer nezgode, ki so zaposlene pri sekanju in prevažanju lesa, naj so to poklicni delavci, kmetje ali kmečki hlapci. Prispevek za zavarovanje naj nosijo kolektivno banske uprave. Individualno je treba zavarovati za primer starosti in bolezni za čas, dokler se ne izvede splošno bolniško in nezgodno zavarovanje, gozdne delavce in kmečke hlapce, ki so zaposleni pri sekanju in prevažanju lesa, ki se ne uporablja v lastnem gospodarstvu lastnikov gozdov. Uvede naj se najstrožja kontrola prijavljanja delavcev k socialnemu zavarovanju.

Z a k l j u č e k.

Kot je bilo uvodoma omenjeno, so vsa ta vprašanja, ki se kažejo pri poljedelskem in gozdnem delavstvu, tesno povezana z vprašanjem položaja našega kmeta. Vsi več ali manj radikalni socialno politični ukrepi so neizvedljivi, dokler ne bo rešeno vprašanje, kako preprečiti propadanje kmečke posesti, oziroma kako rešiti probleme poljedelske produkcije v celoti.

V tem pravcu je bilo postavljenih že večkrat dvojne zahteve: Zaščita kmečke posesti z znižanjem davčnih bremen in razdelitev zemlje.⁹ Agrarna reforma po svetovni vojni propadanja malega kmeta ni zavrla, temveč ga je po mnenju mnogih strokovnjakov celo pospešila. Rezultat, kot so si ga zamišljali nosilci agrarne reforme, meščanski liberalni in socialnodemokratski politiki, da se bodo namreč mali kmetje in poljedelski delavci po izvedeni reformi socialno dvignili in postali ekonomsko močnejši, je bil prav nasproten od pričakovanja. Kdor je zemljo dobil, je ni dobil toliko, da bi mu zadostovala, poleg tega pa so mu odškodnine obremenile posest.

Dognano pa je, da agrarna reforma tako na poljedelskih veleposestvih kot pri velegozdovih ni bila dosledno izvedena in da se je veleposestnikom posrečilo, čim se je socialni val, ki je izbruhnil po svetovni vojni, nekoliko polegel, obdržati večino zemlje v lastnih rokah. V Sloveniji je pod agrarno reformo prišla le $\frac{1}{8}$ vseh veleposestniških gozdov in 38% poljedelske zemlje. Na drugi strani so velike površine zemlje s špekulacijo prešle v nekmečke roke ali v roke gruntarjev.

⁹ Prim.: Bratko: Nekmetska in tuja zemljiška posest v Sloveniji — Tehnika in gospodarstvo 1939, str. 164. — Mirković M.: O dvadesetgodšnjici naše agrarne reforme — Soc. arhiv 1939, str. 65.

Po vsem tem predstavlja zahteva po zemlji še danes eno najrealnejših političnih zahtev kmečkega proletariata. Taka razdelitev pa bi se morala izvršiti dosledno in na vsej veleposestniški zemlji tako, da bi kmetu zasigurala dostojno existenco. Iz izvedbe agrarne reforme pri nas je mogoče črpati v tem pogledu mnoge koristne izkušnje.

Res pa je, da tudi agrarna reforma ne bo mogla dokončno rešiti agrarnega vprašanja in s tem vprašanja agrarnega proletariata. Saj se prav za Slovenijo postavlja vprašanje, ali bi vkljub idealno izvedeni agrarni reformi bilo zemlje za slovenskega človeka dovolj, da bi se mogel dostojno preživljati? „Agrarno vprašanje je sestavni del splošnega gospodarskega napredka“ (prof. Mirković), kot tako ga je treba motriti in v tej smeri iskati tudi za slovensko zemljo in slovenskega kmečkega človeka, ki ga je zajelo kolo gospodarskega propadanja in proletarizacije, uspešnih in smotrnih rešitev.

Vlado Vodopivec.

Kritika

SAMORASTNIKI.

Štefan Zajc

„Naši novejši poeziji se očita, da je slabotna in malodušna, da ni v zvezi z življenjem in njega borbami. ... Ako je umetnost najzvestejša hčerka življenja in če je slabotna in malodušna, mora tičati vzrok temu prikazu v naših razmerah, kajti kako bi rasla smokva na trnju in kako naj rodi kopina grozd! ... Kak narod smo prav za prav mi? Kje je naša preteklost, mati sedanosti in stara mati bodočnosti? ... Kako je narod reagiral na vnani pritisek? Kaj se je premaknilo, katera prememba se je izvršila v njegovi duši, da je postal iz bojevnik (slovanska ovčja narava — bajka) narod hlapčevski, brez samozavesti, noseč tuji jarem pokorno in brez odpora? Prešeren, mislim, je odkril nevede in nehote, instinktivno, skrivnost našega značaja: črtomirstvo. ... V vsakem Slovincu se ponavlja ta poteza v miniaturi, in naša zgodovina nam kaže v celoti isto črto: veliki, kruti in brezobzirni boji — poraz in konec vsega. S povešeno glavo „čez grob bednega očaka nemo borni vnuk koraka“. Hej, Korotanci, najvernejši pristaši Posavca, vi ste najprej spravili svoje kije in prepustili jeklo rji in ščite trohnohi!“

Te Župančičeve besede (LZ 1903, 298 s.) niso zgolj hipne domislice, marveč izvirajo iz najgloblje doživlja njegove generacije, ki je v bistvu pesimistično.

Da imenujemo to generacijo neoromantično, je popolnoma upravičeno, saj je najtesneje povezana z romantiko, zlasti s Prešernovo tragedijo.

„Nevede in nehote, brez psiholoških fines“ je po Župančičevem označil Prešeren naše jedro v dveh skopih verzih: „Tak se zažene, se pozneje vstavi mladenič...“

„Črtomir, naš klavni junak, to si ti, narod naš“, vzklika Župančič, prepričan, da se naša nemoč ne dá opravičiti zgolj z neugodnim geografskim položajem, ker jo povzroča tudi notranji činitelj, naš značaj.

Prešeren primerja mladega človeka s slapom, ki se zažene in končno lenobno zastane. Že njegovo Slovo od mladosti označuje mejo med mladostjo in starostjo s spoznanjem, „de smo brez dna polnili sode“; samo mlad človek torej lahko veruje in se bori za ideale, dokler ne spozna goljufivosti vsakršnega upa in ne resignira. Črtomir je resigniral, tudi Prešeren je resigniral, v resnici veliko kasneje kot je to izpovedal v elegiji Slovo od mladosti, v Sonetih nesreče in v Krstu. S spoznanjem, da sta zanj Čop in Julija izgubljeni, je res v njem rastla resignacija, toda z odpovedjo osebni sreči je rastla hkrati tudi vera v narod in človeštvo, kakršno je mogel šele tedaj s tolikšno silo oblikovati v Zdravljici. Resnično „ustavil“ se je Prešeren šele takrat, ko je v najlepših moških letih tudi telesno izhiral, ne zaradi značaja, marveč zaradi razmer, ki so mu prezgodaj izsrkale orjaško moč.

Vsekakor pa je izhiral tudi pod težo „spoznanja“, ki jo zaslutimo že v Slovesu od mladosti in v Sonetih nesreče. Spoznanja, ki ga je polagoma odtrgalo od „vere star-